

Каріков С.А.
доцент кафедри
соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету
цивільного захисту України

ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В НІМЕЧЧИНІ НОВОГО ЧАСУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЄВАНГЕЛІЧНИХ ЦЕРКОВНИХ СТАТУТІВ)

Становлення практики соціальної допомоги у світі має тривалу передісторію. Зокрема, в Німеччині її зародження відбувалося ще в добу Середньовіччя, з XI ст. (допомога бідним, добродійність, піклування, турбота та ін.) [5, с. 140]. Здійснення зазначених заходів проводилося через інститути католицької церкви, що зосереджувала в своїх руках величезні матеріальні ресурси від різноманітних папських поборів і феодалських рент. Церква в політично роздробленій Німеччині поставала провідним інститутом й ідеологічним оплотом феодалізму, виражала інтереси папського Риму.

З початком Реформації становище змінилося. Критика різних класів і станів німецького суспільства на адресу церковних інститутів, що розгорталася ще в добу Пізнього Середньовіччя, тепер знайшла вияв у реформаційних програмах. Це вплинуло і на трансформації у сфері соціальної допомоги. Лідер Реформації в Німеччині Мартін Лютер, критикуючи сформовану в Середні віки церковну практику добродійності, вказував на її нерозбірливість, безсистемність, що сприяли зростанню «професійного» жебракування. Заперечуючи католицькі традиції благодійності, Лютер, разом із підкресленням моральної місії віруючого допомагати ближньому, наголосив і на важливості особистої праці людини, її власної відповідальності. Він обґрунтував необхідність поділу жебраків на здатних працювати й непрацездатних: перших

зобов'язували працювати, другі ж мали право одержувати допомогу. Діти жебраків мали навчатися ремеслу. Лютер запропонував територіальний підхід до піклування про старців: його мали здійснювати реформовані церковні інститути й органи місцевого самоврядування [1, с. 44].

Ініціатива Мартіна Лютера була підтримана радами німецьких міст. Так, «Новий порядок міста Віттенберга», затверджений 24 січня 1522 р., передбачав проведення низки заходів у сфері соціальної допомоги. Зокрема, проголошувалася ліквідація церковного землеволодіння, конфіскація всіх прибутків церков і монастирів. Усі конфісковані землі і майно мали надійти в розпорядження міста. У «Новому порядку міста Віттенберга», поряд із руйнуванням організаційних основ католицизму, було позначено низку соціальних перетворень. До них, зокрема, належав проект створення «спільної каси». Керівництво нею покладалося на чотирьох виборних представників бюргерства, яким були підпорядковані рахівники і скарбники. Загальний контроль над «спільною касою» покладалася на бургомистра, який разом із парафіяльним священиком і управляючим касою мав визначати розміри витрат та субсидій. Передбачалося, що основним джерелом надходжень до каси будуть конфісковані землі і майно церков, монастирів і братств. Крім того, планувалося поповнювати касу за рахунок щорічних внесків бюргерів і священиків, а також шляхом відрахувань відсотків із кредитів, наданих городянам. Частина коштів «спільної каси» передбачалося використати для надання допомоги жебракам, хворим, сиротам, вдовам, виплати стипендій обдарованим дітям бідних городян [6, S. 697-698].

Подібні вимоги не були поодиноким явищем за часів розгортання реформаційного руху. Загалом, за підрахунками В.О. Дятлова, у другій половині 1521 – першій половині 1522 рр. антикатолицькі заворушення відбувались у 20 містах Саксонії і Тюрінгії. У більшості випадків вони розгорталися за віттенберзькою схемою. До основних гасел учасників

заворушень належали вимоги секуляризації церковного майна на користь «спільних кас» [2, с. 300].

Надалі на основі «Настанови візитаторів пасторам курфюршества Саксонського» протягом 1528–1529 рр. були затверджені візитаційні статuti для низки саксонських міст: Кемберга, Дюбена, Ейленбурга, Кольдїца, Грімми, Ессена, Лейсніга, Лібенверди, Лохау, Німегка, Преттіна, Торгау. До основних складників зазначених документів належав і порядок функціонування «спільної каси» [4, с. 109]. В інших територіях Німеччини також було запроваджено подібні заходи. Зокрема, їх передбачали Брауншвейзький церковний статут 1528 р., Померанський церковний статут 1534 р., розроблені сподвижником Лютера, віттенберзьким пастором Йоганном Бугенхагеном. Напрями діяльності «спільних кас» з розвитком євангелічної церковної організації розширювалися: основне фінансування праці вчителів у саксонських школах і в другій половині XVI ст. відбувалося з її коштів, що формувалися завдяки внескам бюргерів та селян [7, S. 15].

Водночас варто зазначити, що заходи соціальної допомоги в німецькому суспільстві за доби лютеранської конфесіоналізації поєднувалися з політикою «соціального дисциплінування». Сутність дисциплінування пов'язана із трансформаційними процесами, які здійснювалися владою щодо підданих, маючи на меті регулювання нових соціальних явищ або перетворення старої системи. Організація системи дисциплінування охоплювала різні сфери суспільного життя: церква поширювала його серед релігійних общин земель і міст Німеччини, світська влада – в економіці, політиці, військовій справі [8, S. 272-277].

На думку В.О. Дятлова, зазначений курс відповідав принципу «порядку» як одному з ключових понять пізньої Реформації та конфесіоналізації. Після завершення Селянської війни територіальна влада певною мірою врахувала її уроки, поєднуючи ідеї соціального дисциплінування з гаслом «загального блага» як добробуту людини і

суспільства. Зміст «порядку» у політичній думці конфесійної доби охоплював не тільки дисципліну, слухняність, але й захист життя та власності. Для незаможних, нижчих верств, які не могли самостійно забезпечити свого існування, це передбачало запровадження соціального захисту, мінімального прожиткового рівня – за умов їх чемної поведінки, слухняності щодо представників влади, готовності до праці [3, с. 82].

Ідея підтримання порядку в суспільстві для досягнення «загального добробуту» і «загальної користі» набула поширення і в політичній думці. Так, саксонський канцлер Мельхіор фон Оссе у відповідь на питання курфюрста Августа I (1555 р.) мету територіальної влади убачає у «доброму правлінні, забезпеченні праведного суду і справедливості, покаранні злих і захисті добродішних» [9, S. 103-104]. Отже, принцип порядку постав умовою формування земельної державності Саксонії.

Виявом утвердження принципу «порядку» в соціальній сфері постали поліцейські статuti другої половини XVI ст. Зазначені документи, розвиваючи положення статутів доби Реформації, детально регламентували соціальні питання. Так, у поліцейському статуті Ейзенберга (1563 р.) висловлено розпорядження щодо обов'язкової присутності бюргерів на євангелічних проповідях і на проповідях за лютерівськими «Катехізісами» у буденні, недільні, святкові дні; наголошено, що цей обов'язок поширюється і на дітей та прислугу. У статуті також визначено необхідність відвідання дітьми школи, підкреслено потребу їх ретельних занять і виховання у «страху Божому» [6, S. 561]. Показовою є й та обставина, що Ейзенберзький статут щороку мав виголошуватися з ратуші на загальних зборах бюргерства, що засвідчувало обов'язковий характер виконання його положень усіми городянами, їх важливу роль для підтримання загального порядку. Подібні вимоги наявні і в поліцейському статуті Альштедта 1564 р., де наголошено на значенні «слова Божого» для мирного життя (у відносинах священнослужителів із представниками ради й общини) і для зміцнення влади [6, S. 513].

Таким чином, за доби Реформації і лютеранської конфесіоналізації сфера соціальної допомоги в Німеччині зазнала значних змін. Її ідейним стрижнем став принцип «порядку», втілений у численних церковних статутах, що визначали питання реформування системи соціального забезпечення, розробку засобів контролю повсякденного життя різних верств суспільства, впливали на виховання дітей та молоді. Поступове посилення конфесійного компонента в системі соціальної допомоги відбувалося у другій половині XVI ст. у зв'язку з утвердженням у лютеранстві ортодоксальних тенденцій.

Список використаних джерел

1. Глазунов С.В. Нариси з історії соціальної роботи. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
2. Дятлов В.О. «В ім'я Бога і загального добра». Нижчі верстви населення німецького міста і Реформація. Чернігів: Сіверянська думка, 1997. 351 с.
3. Дятлов В. О. Від «свободи» до «порядку»: соціальні гасла і міфи Реформації XVI ст. Сіверянський літопис. 2010. №6. С. 72–86.
4. Каріков С.А. Лютеранська конфесіоналізація в Саксонії в 1525–1580 рр. Харків: НУЦЗУ, 2018. 251 с.
5. Кубіцький С.О. Історія соціальної допомоги в зарубіжних країнах. Київ: ДАКККІМ, 2009. 298 с.
6. Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Leipzig: Reisland, 1902. Bd. 1. Hbd. 1. 746 S.
7. Die Registraturen der Kirchenvisitationen im Ehemals sächsischen Kurkreise. Halle: Hendel, 1908. T. 3. 676 S.
8. Schulze W. Gerhard Oestreichs Begriff “Sozialdisziplinierung in der Frühen Neuzeit”. Zeitschrift für Historische Forschung. 1987. №14. S. 265–302.
9. Simon T. «Gute Policey». Ordnungsleitbilder und Zielvorstellungen politischen Handels in der frühen Neuzeit. Frankfurt am Main: Klostermann, 2004. 604 S.